

Иван Клајн • Милан Шипка

ВЕЛИКИ РЕЧНИК СТРАНИХ РЕЧИ И ИЗРАЗА

БИБЛИОТЕКА РЕЧНИЦИ

Књига 1

Иван Клајн • Милан Шипка
ВЕЛИКИ РЕЧНИК СТРАНИХ РЕЧИ И ИЗРАЗА
Шесто издање

I издање 2006. / II доштампано издање 2007. / III допуњено и исправљено издање 2008.
IV допуњено и исправљено издање 2009. / V допуњено и исправљено издање 2010.

Рецензенти

проф. др МИЛЮРАД РАДОВАНОВИЋ, дописни члан САНУ
проф. др БОГДАН ДАБИЋ

Издавач

ПРОМЕТЕЈ, Нови Сад

За издавача

ПРЕДРАГ КОВАЧЕВИЋ, директор ИК Прометеј

Уредник

ЗОРАН КОЛУНЦИЈА

Електронска обрада и ѿрелом
ДАВОР ПАЛЧИЋ

Корице

ЛАСЛО КАПИТАЊ

Штампа

ПРОМЕТЕЈ, Нови Сад

© Прометеј, Нови Сад 2012.

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад
811.163.41'374.2''373.45(038)
81'374.2'373.45=163.41

КЛАЈН, Иван

Велики речник страних речи и израза / Иван Клајн, Милан Шипка. - 6.
изд. - Нови Сад : Прометеј, 2012 (Нови Сад : Прометеј). - 1680 стр. ; 24 см. -
(Библиотека Речници / Прометеј ; књ. 1)

Тираж 1.000.- О ауторима: стр. 1679-1680.

ISBN 978-86-515-0717-8

1. Шипка, Милан 1931-2011 [аутор]

а) Речници страних речи

COBISS.SR-ID 272607239

Иван Клајн
Милан Шипка

ВЕЛИКИ
РЕЧНИК
СТРАНИХ
РЕЧИ И ИЗРАЗА

ШЕСТО ИЗДАЊЕ

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

САРАДНИЦИ

Консултанти:

проф. др Даринка Гортан-Премк
проф. др Александар Лома, дописни члан САНУ
проф. др Данко Шипка, ред. проф. славистике, Arizona State University (САД)

Сарадници за примарну обраду грађе:

др Јован Ајдуковић, мр Јелена Ајдиновић, Биљана Бабић, мр Исидора Бјелаковић, Ивана Бојовић, мр Гордана Бурсаћ, мр Наташа Вуловић, мр Мирјана Гочанин, мр Наташа Драгин, Татјана Пивнички-Дринић, др Радмила Жугић, мр Драгана Китановић, Александра Коларић, мр Ивана Коњик, мр Марија Милосављевић, мр Драгана Радовановић, др Срето Танасић, Звездана Шелмић, мр Гордана Штрбац (дефиниције значења), Алма Оташевић и др Ђорђе Оташевић (етимологије), др Зоран Миливојевић (терминологија из психологије и психијатрије), Ангелина Чанковић-Поповић (сакрална православна терминологија), Предраг Рајић (међународне латиничне скраћенице), Давор Палчић (Прилози: мерне јединице).

Научни секретар пројекта, координатор примарне обраде и обрађивач нових речи:

др Ђорђе Оташевић

Стручно-техничка помоћ:

Предраг Ковачевић, Борка Колунџија, Бранислав Кордић, Слађана Новаковић

© Издавачка кућа „ПРОМЕТЕЈ“, Нови Сад

САРАДНИЦИ НА ПРИПРЕМИ ПЕТОГ ИЗДАЊА

Сарадници за примарну обраду грађе:

проф. др Дарко Танасковић (оријенталне позајмљенице), проф. др Данко Шипка (рачунарска и аутомеханичарска терминологија), др Ђорђе Оташевић (нове и незабележене стране речи), театролог Јован Ђирилов (позоришна и филмска терминологија), Ангелина Чанковић-Поповић и Предраг Рајић (изостављене упучивачке одреднице, измене и допуне одредница из осталих области), мр Аида Кршо (уједначавање лексикографског поступка и примарна електронска обрада).

Стручно-техничка помоћ:

Предраг Ковачевић, Слађана Новаковић, Тијана Танасић.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	7
Уз треће, поправљено и допуњено издање	9
Уз пето, иновирано и побољшано издање	11
I. УВОД	13
Уводне напомене	13
Упутства за коришћење	26
Извори грађе	31
Скраћенице	34
Знакови	37
Страни афикси и афиксоиди за творбу речи	37
Префикси и префиксоиди	37
Суфикси и суфиксоиди	48
II. РЕЧНИК	55
ПРВИ ДЕО: Адаптиране речи и изрази	57
ДРУГИ ДЕО: Изворни изрази, изреке и скраћенице	1507
1. Изворни изрази и изреке	1509
2. Међународне (латиничке) скраћенице	1627
III. ПРИЛОЗИ	1663
Законске мерне јединице	1665
Правила употребе и писања мерних јединица и физичких величина	1674
Мерне јединице које нису у SI систему.	1675
Периодни систем елемената	1678

ПРЕДГОВОР

Овај речник резултат је интензивног троипогодишњег рада аутора и сарадника окупљених на пројекту заснованом у ИК „Прометеј“ Нови Сад 2003. године. У току рада настојали смо да остваримо двоструку намену књиге: прво, да широком кругу корисника у различитим областима друштвеног живота, пре свега онима у школству, науци, култури, администрацији и информативним медијима, послужи као богат, савремен и поуздан извор информација о изговору, писању, пореклу, значењу и употреби страних речи, и, друго, да својим садржајем и начином обраде допринесе даљем проучавању страних лексичких наноса у српском језику. С обзиром на такву намену, израда *Великог речника страних речи и израза* захтевала је обављање низа сложених стручних операција, почев од критичког претреса постојећих речника те врсте у нас, уз исправљање њихових бројних пропуста, заблуда и грешака у избору лексема за обраду, етимологијама и дефиницијама значења, посебно у Вујаклијином *Лексикону страних речи и израза*, преко утврђивања обухватног и функционалног алфаветара, до саме обраде одабраних лексема у складу са савременим лексикографским принципима. У том мукотрпном послу наилазили смо на многе тешкоће, углавном због недостатка претходних стручних елаборација, тако да смо искрсле проблеме морали решавати „у ходу“ како би се већ у првом издању задовољили практични и научни критеријуми утврђени на почетку рада.

У реализацији овог пројекта учествовао је већи број сарадника: консултанта, помоћних обрађивача етимологија и дефиниција значења, стручно-техничких помагача и других. Свима њима изражавамо захвалност за помоћ у раду. Посебну захвалност дугујемо консултантима: проф. др Даринки Гортан-Премк, проф. др Александру Ломи и проф. др Данку Шипки, који су нам својим драгоценим саветима помогли у конципирању Речника и решавању лексикографских проблема у његовој изради, а проф. др Даринка Гортан-Премк и у коначном обликовању текста, као и др Ђорђу Оташевићу, координатору примарне обраде и научном секретару пројекта, који је уложио доста труда да се послови на пројек-

ту обаве квалитетно и у планираним роковима, а уз то је и сам учествовао у примарној обради етимологија и обрадио знатан број нових речи. Захваљујемо и проф. др Дарку Танасковићу, који нам је помогао у објашњавању неких специфичних оријентализама и тиме допринео да дате информације буду комплетније и поузданије. Од велике користи у завршној фази рада биле су нам примедбе и сугестије рецензента: проф. др Милорада Радовановића и проф. др Богдана Л. Дабића, за побољшање текста, па и њима дугујемо велику захвалност.

Треба на крају истаћи да је иницијатива за израду овога речника потекла од господина Зорана Колунџије, директора ИК „Прометеј“ из Новог Сада, који је обезбедио финансијско праћење реализације целокупног пројекта и у току рада давао ауторима свесрдну подршку и пружао техничку помоћ кад год је то требало, за шта му и овом приликом најсрдније захваљујемо. Унапред захваљујемо за поверење и корисницима приручника, посебно онима који буду осетили потребу да нам се јаве са својим критичким примедбама или предлозима за обогаћивање садржаја и усавршавање начина обраде у новим издањима, јер речи из других језика, данас понајвише из енглеског, непрестано нам стижу, па их је потребно свакодневно бележити и стручно обрађивати. Због тога је овај речник отворена књига, као што смо и ми у том погледу отворени за живу сарадњу са корисницима, спремни да им изађемо у сусрет и олакшамо сналажење у разумевању и употреби страних речи у нашем језику.

У Београду, 1. септембра 2006.

Аутори

УЗ ТРЕЋЕ, ПОПРАВЉЕНО И ДОПУЊЕНО ИЗДАЊЕ

Непуну годину и по дана од објављивања првог издања *Великог речника сѝраних речи и израза* (крајем децембра 2006) појављује се, ево, и треће поправљено и допуњено издање ове наше књиге. Тиме извршавамо обећање дато у Предговору првом издању да ћемо и даље пратити, бележити, проучавати и обрађивати стране речи у нашем језику како бисмо корисницима *Речника* омогућили боље разумевање и правилну употребу и најновијих речи које у српски језик непрестано улазе из других језика, понајвише из енглеског. У томе послу од не мале помоћи били су нам сарадници на припреми другог издања, истакнути стручњаци у лексикографији и познаваоци појединих подручја стручно-научних терминологија: проф. др Дарко Танасковић, оријенталиста и исламолог (са Филолошког факултета у Београду), проф. др Данко Шипка, ред. проф. славистике (Arizona State University, U.S.A.), др Ђорђе Оташевић (виши научни сарадник Института за српски језик САНУ), театролог и лексикограф Јован Ђирилов, мр Аида Кршо и други, али и сами корисници који су се одазвали нашем позиву у првом издању „да нам се јаве својим критичким примедбама или предлозима за обогаћивање садржаја и усавршавање начина обраде у новим издањима“. Највише корисних сугестија за допуну *Речника* добили смо од нашег истакнутог епидемиолога, проф. др Зорана Радовановића из Београда, затим др Ђорђа Вукмановића, професора математике на Грађевинском факултету у Београду, др Снежане Петровић из Института за српски језик САНУ, потпуковника Бобана Стевановића, дипл. арабиисте из Београда, мр Ђорђа Средановића из Ластве Требињске, као и читалаца НИН-а Владана Зданског из Новог Сада, Зорана Лекића из Стокхолма и госп. Драгомира Радивојевића. Свима њима дугујемо захвалност за труд уложен у темељито и пажљиво ишчитавање *Великог речника сѝраних речи и израза*, који ће, захваљујући и њиховим настојањима, у овом, трећем, поправљеном и допуњеном издању, бити потпунији и бољи, а самим тим и кориснији.

У припреми овог издања, уз учешће, поред осталих, и стручно-техничких сарадника из Прометеја, који нам је као издавач и иначе пружао сву потребну техничку подршку, на чему захваљујемо посебно госп. Зорану Колунџији, текст претходна два издања пажљиво је прегледан, при чему нису отклањани само

технички пропусти приликом штампања (штампарске и сл. грешке: словне, акцентске и друге, пропуштене упућивачке одреднице и сл.) него је, у оквиру правки и побољшања текста, уједначен и лексикографски поступак у обради појединих одредница које нису биле у складу с концепцијом *Речника*. Највећа пажња посвећена је допунама, које су подразумевале два поступка: прво, уношење и комплетну обраду нових одредница, које нису биле заступљене у претходним издањима, а у међувремену се, због њихове честе употребе у говорној пракси и интересовања корисника, показало да их је потребно унети и, друго, престилизације неких дефиниција значења, које нису биле довољно прецизне или јасне, или пак додавање нових значења из области стручно-научних терминологија у широј општој употреби. При томе су коришћени и додатни извори и литература, као што су књиге: *Да ли знаш?*, томови I до V, Фонд Рибникар — Политика, Београд 2004–2007, др Александра Вранеш, *Од рукописа до библиотеке — Појмовник*, изд. Филолошки факултет Београд, 2006, Јован Ћирилов, *Реч недеље 1995–2005*, Просвета, Београд, 2006, Тања Поповић, *Речник књижевних термина*, Logos Art, Београд, 2007. Све те публикације унесене су накнадно међу изворе грађе у првом, уводном делу *Речника*.

Ово издање разликује се од претходних највише по томе што се у њему налази више од хиљаду новообрађених речи, израза и скраћеница и исто толико, ако не и више, престилизација и допуна дефиниција значења раније уврштених одредница.

При избору речи које смо унели у треће издање руководили смо се, пре свега, потребама корисника. Идући њима у сусрет, обрадили смо више стручних термина који су ушли у општу употребу, првенствено из оних области које су у тесној вези са свакодневним животом и проблемима наших људи: из медицине, фармације, спорта, музике, технике, моде, политике, информатике и уопште комуникација, сакралне сфере и сл. Ту су, наравно уврштене и најновије позајмљенице из страних језика, које се сусрећу у штампи, на радију и телевизији, или свакодневном говору, а за које немамо своје добре замене, или их уопште немамо.

Пошто је наш речник замишљен и као приручник који треба да доприне се развијању културе говора, где год је то било потребно упозоравали смо, чешће него у ранијим издањима, на погрешне облике, али и на погрешну и претерану употребу страних речи и израза, све уз упућивања на правилна, боља, или бар друкчија решења. При томе смо се чували пуристичких интервенција, посебно оних екстремних, које су карактеристичне за савремени хрватски језички стандард. На другој страни, опет, настојали смо да упозоримо кориснике и на другу крајност — овај пут карактеристичну за србистику — на немаран однос према продору страних речи за које већ имамо своје домаће или одавно одомаћене стране речи истога значења. С тим у вези проф. Милорад Радовановић добро је рекао:

„... бити против утицаја страних језика (а особито енглескога) на језике света, у лексикону нарочито, па и на српски, залудно је и бесмислено, а препуштање тога тока стихији и случајностима, опасно је некултурно.“

Следећи тако активан, али умерен и одмерен однос према употреби страних речи, настојали смо да наш речник буде путоказ и у том погледу, па смо у вези с тим на још више места него раније у овом издању давали неопходне напомене.

У припреми *Речника* за штампу издавач је настојао да се простор за овако обимне допуне обезбеди функционалним техничком обрадом, а не на уштрб садржаја, тако да је укупни обим књиге тек незнатно повећан па неће изазивати потешкоће при њеном коришћењу.

Трећим, допуњеним издањем *Великог речника страних речи и израза* не завршава се наш рад на праћењу, бележењу, проучавању и обради страних лексичких наноса у српском језику. Стога ова књига и даље остаје отворена за нове допуне и усавршавања, у коме послу очекујемо, као и досада, пуну сарадњу корисника, дакле оних којима је намењена.

У Београду, 15. априла 2008.

Аутори

УЗ ПЕТО, ИНОВИРАНО И ПОБОЉШАНО ИЗДАЊЕ

У складу с нашим настојањем да стално пратимо, бележимо, објашњавамо и обрађујемо речи страног порекла у српском језику, а у исто време и усавршавамо начин њихове обраде, припремајући ово издање *Великог речника страних речи и израза*, посебну пажњу посветили смо тумачењу етимологија и стилизацији дефиниција значења уврштених лексема. У том погледу начињене су знатне измене и побољшања у обради већег броја одредница. Надамо се да ће тим побољшањима корисници добити још прецизнија и јаснија, а у неким случајевима и тачнија, тумачења речи које их занимају, што ће, у сваком случају, допринети потпунијем схватању и правилнијој, па и примереној употреби страних речи у усменом и писменом изражавању и комуникацији. Осим тога, унели смо и стотинак нових речи страног порекла, часих у употреби, па смо их због тога морали обрадити и објаснити.

Само се по себи разуме да свим тим интервенцијама не престаје наша обавеза, заснована на трајном опредељењу, да и даље радимо на иновирању нашег речника, усавршавајући начин обраде и припремајући грађу за његово знатније проширење у једном од наредних издања новим позајмљеницама, које стално

навиру у наш језик. У том настојању, као и досад, очекујемо и помоћ самих корисника, јер они најбоље знају шта им у говорној и писменој пракси недостаје и шта им је још потребно. Стога ће нам и убудуће све оправдане примедбе и сугестије корисника бити од велике помоћи у заједничком напору да подигнемо културу усменог и писменог говора на виши ниво.

У Београду, 25. августа 2009.

Аутори

І. У В О Д

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

0. Предајући ово дело заинтересованим корисницима и културној јавности, осећамо обавезу да кажемо нешто више о потреби израде и издавања речника страних речи уопште, затим о основним разлозима за израду овога приручника, те о његовом називу, садржају, избору грађе и начину обраде.
1. **Потреба израде и издавања речника страних речи**
  - 1.1. Сви цивилизовани народи с изграђеним и развијеним стандардним језиком, поред других лексикографских издања, имају и речнике страних речи. На немачком говорном подручју познат је, на пример, *Duden Fremdwörterbuch*, на руском постоје: *Словарь иностранных слов* (Издательство „Русский язык“, Москва, 1998), Л. П. Крысин: *Толковый словарь иноязычных слов* (Издательство „Русский язык“, Москва, 1998) и други слични њима, на енглеском (где се, нарочито у Америци, такве речи обрађују у оквиру општег лексика) има их чак више различитих, као што су: *The Browser's Dictionary of Foreign Words and Phrases* (Mary Varchaver and Frank Ledlie Moore), *A Dictionary of Foreign Words and Phrases in Current English* (A. J. Bliss), *The Facts on File Dictionary of Foreign Words and Phrases* (Martin H. Manser, associate editor, David H. Pickering) и сл., а тако је и на француском, италијанском, шпанском, пољском, чешком, словеначком, бугарском итд. Ни ми у том погледу, бар по броју издања таквих дела, не заостајемо за осталима. Према библиографском приручнику Данка Шипке *A Bibliography of Serbo-Croatian Dictionaries: Serbian, Croatian and Bosnian Muslim* (Dunwoody Press, Springfield VA, USA, 2000), од 1830. године, кад је израђен први наш речник страних речи (Василије Церначки, *Примјечаније на сербскиј јазик с љриложенијем Совокуџлени-*

ја Арабско-Персијско-Турских рјечиј во очишћеније заразног ѿјемѣ ѿо-гоже јазика), до краја двадесетог века објављено је седамдесет лексикографских приручника у којима се, у мањем или већем обиму и с различитим садржајима и наменом, обрађују стране речи у нашем језику. Већина њих (Вујаклија, Клаић и други, они шире намене) штампани су у више (Клаић чак у петнаест) обновљених и допуњених издања. У новије време, од 2000. до сада, у Загребу су објављена три обимна речника страних речи: Šime Anić — Nikola Klaić — Želimir Domović, *Rječnik stranih riječi. Tuđice, posuđenice, izrazi, kratice i fraze* (2001), Vladimir Anić — Ivo Goldstein, *Rječnik stranih riječi, drugo doštampano izdanje* (2002) i Bratoljub Klaić, *Rječnik stranih riječi. Tuđice i posuđenice*, obnovljeno izdanje, priredio Željko Klaić (2002), а тако исто и у Београду: Милан Вујаклија, *Лексикон страних речи и израза*, 5. допуњено и редиговано издање (2002), Љубо Мићуновић, *Речник страних речи* (2005) те, недавно, Radomir Jovanović, *Veliki leksikon stranih reči i izraza* (2006). То само по себи говори о широком интересовању за такве приручнике, а самим тим и о потреби њиховог издавања.

- 1.2.** Иако су углавном намењени ширем кругу корисника различитог нивоа образовања (осим оног најнижег), како би с разумевањем могли читати озбиљније текстове у којима се у мањој или већој мери употребљавају такве речи, ти су приручници, ако су ваљано урађени, у исто време и научна, односно стручна дела, која у одговарајућој лексикографској обради презентирају и објашњавају стране наносе у лексикум одређеног језика, па се зато, бар они озбиљнији, узимају и као извори грађе за израду једнотомних или вишетомних речника појединих језика (као нпр. у нас Вујаклијин и Клаићев у *Речнику Матице српске* или *Речнику САНУ*). Уз то, они су важни и за развијање културе говора: за богаћење речника, а тиме и ширење спознајних видика, затим сврсисходно коришћење синонимног богатства, успостављање критичког односа према употреби непотребних туђица, јер нуде различите могућности њихове замене домаћим речима итд. Укратко, дакле, израда и издавање речника страних речи научна је и културна потреба свугде у цивилизованом свету, па тако и код нас.

2. Разлози израде овога приручника

- 2.1.** Пошто већ имамо неколико већих и мањих речника страних речи, међу којима се својим обимом и популарношћу истичу већ поменути речници Милана Вујаклије, Братољуба Клаића, па онда Анић-Голдштајнов и раније издати Алексићев, не рачунајући ту најновије (Мићуновић, Јовановић), који својим квалитетом не завређују пажњу, као и знатан број оних посебних намена или цепног формата, поставља се, сасвим оправдано,

питање да ли нам је, и зашто, потребан још један такав речник. Ми смо трамо да јесте, и то из следећих разлога:

- 2.1.1.** Велики број речи преузетих из страних језика у последње време, посебно оних из енглеског (преко забавне музике, спорта, филма, политике, маркетинга, туризма, козметике, компјутерске технике итд.), али и оних које су раније прихваћене, адаптиране и укључене у лексик српскога стандардног језика, а којима значења нису јасна, или нису довољно јасна, просечно образованом изворном говорнику или пак кориснику нашег језика, диктирају потребу да се све такве речи сакупе, опишу, опишу и акцентују, те да им се утврди ближе и даље порекло (етимологија) и значење, односно значења.
- 2.1.2.** Новије позајмљенице и лексичке иновације на бази речи страног порекла обрађене су у нас у више посебних публикација (в. даље у поглављу *Извори грађе*, т. 1.3.). Нову грађу коју доносе ти речници, међутим, не обухвата у целини, поготово не с одговарајућом лексикографском обрадом, ниједан наш општи речник страних речи. А ни речници нових речи нису све побележили, па су остале необрађене у нас неке већ сасвим обичне позајмљенице (најчешће англо-америчког порекла), које се јављају у различитим подручјима употребе. У том погледу познати Вујаклијин *Лексикон страних речи и израза* (чак и са својим допуњеним издањима) увелико је застарео. Он нпр. не доноси, чак ни у најновијем издању (2002), у време кад и наша деца баратају компјутерима и служе се интернетом и мобилним телефонима, уобичајене термине из тих области, као што су *ајшчменџи*, *ајдејџи*, *ајдејџоваџи*, *ајликација*, *блог*, *веб*, *вебсајџи*, *мејл*, *џасворд*, *фајл*, *комџакџи-диск (CD)*, *модем*, *ROM*, *дисџлеј*, *роминг*, *DVD* (*ди-ви-ди*) и сл., или из других области: *аеробик*, *билборд*, *бинго*, *бизнисмен*, *џајкун*, *бренд*, *омаж*, *џојлес*, па чак ни *криминал*, или широко распрострањене англицизме *ин* (у значењу: „који је популаран, актуелан, који је у моди“) и, супротно томе, *ауџи* (изворно *out* — „који више није популаран, актуелан, у моди“). А управо су те речи код нас данас — „ин“. Ни нешто савременији и обимнији Клаићев *Рјечник страних ријечи* не разликује се у томе много од Вујаклије. Други речници издати у последње време, као што су нпр. Мићуновићев *Речник страних речи* (2005) и Јовановићев *Veliki leksikon stranih reči i izraza* (2006), иако доносе доста новијих позајмљеница, начином су обраде недостатни, имају велики број грешака (овај последњи нпр. узима и реч *џитоклјунас* као страну!?), а не задовољавају ни научне лексикографске критеријуме, као, уосталом, ни сам Вујаклија.
- 2.2.** Све то показује да је било неопходно да се изради и изда обиман, савремен и функционалан речник страних речи у српском језику, који би одго-

варао актуелним потребама наше културе и у том смислу у потпуности заменио већ поменути Вујаклијин *Лексикон страних речи и израза*, а уз то богатством и актуелношћу садржаја омогућио и израду мањих савремених речника страних речи с посебним наменама. Урађен по принципима научне лексикографске обраде, он уједно може бити и подстицај за даља проучавања страних лексичких наноса у српском језику и извор грађе за израду савременог речника нашег књижевног (и стандардног) језика, што је данас један од важнијих задатака лингвистичке србистике. Зато је издавање новог речника страних речи била насушна потреба не само наше културе него и наше науке о језику.

3. Назив речника

- 3.1.** Најчешћи и најједноставнији назив речника ове врсте јесте *Речник страних речи*, како је гласио и радни наслов нашег пројекта. Уместо тога, код неких се аутора сусреће у наслову *Лексикон*, нпр. код Вујаклије. Уколико такав речник, односно лексикон, обухвата и стране изразе, или и изразе и скраћенице, онда се обично и то додаје. Постоји нпр. Алексићев *Реџник страних рећи и израза* (1978), Вујаклијин *Лексикон страних речи и израза* (1954, и друга издања), Клаићев *Рјеџник страних riječi, израза и kratice* (1951) итд. Уз краћи или потпунији наслов оваквих дела неки аутори додају још и посебан атрибут. Тако је нпр. наслов једног издања код Клаића гласио: *Veliki rječnik stranih riječi, izraza i kratice* (1968), а у новије време појавио се Мићуновићев *Savremeni rečnik stranih reči* (1988). Новија издања Клаићевог речника, као и најновије издање речника страних речи тројице загребачких аутора, имају поднаслове. Код Клаића то је: *Rječnik stranih riječi. Tuđice i posuđenice* (1978), а код тројице аутора: Šime Anić — Nikola Klaić — Želimir Domović, *Rječnik stranih riječi. Tuđice, posuđenice, izrazi, kratice i fraze* (2001).
- 3.2.** С обзиром на оволико шаренило наслова досадашњих издања речника страних речи на српском и/или хрватском говорном подручју, а самим тим и различите могућности избора, поставило се питање како насловити наш речник.
- 3.2.1** Прво се требало одлучити између назива *Речник* и *Лексикон*. Та одлука није зависила само од опредељења за нашу или страну реч него и од самог садржаја. *Лексикон*, наиме, значи исто што и *Речник*, али може да значи и нешто више — књигу „у којој су алфаветским редом изложени и протумачени разни појмови“ (РМС). Будући да наш речник има првенствено лексикографску, а не енциклопедијску намену, одлучили смо се за назив *Речник*.

- 3.2.2.** Наслов речника, као и свакога другог дела, треба ускладити са садржајем. Кад би обухватао само речи страног порекла (а не и изразе и скраћенице), онда не би било потребе за ширим насловом, у коме би се то истакло. У нашем речнику обрађују све три те категорије, а уз то још и изворне стране изреке и скраћенице. Ипак, први, најобимнији део, штампан ћирилицом, садржи углавном адаптиране стране речи и изразе, и то у великом броју, па смо се стога определили за наслов *Велики речник страних речи и израза*. Тај наслов захтева још неке додатне напомене.
- 3.2.3.** Будући да се наш речник, и поред изостављања неодговарајућих одредница, какве налазимо у Клаића (в. даље у т. 3.), по броју уврштених речи и ширини обраде, убраја међу обимније речнике те врсте (попут Клаићевог, Анић-Голдштајновог, па и Вујаклијиног), назвали смо га *Велики речник страних речи и израза*. Али то није и једини разлог таквог избора. Поред већег обима, он треба и самим насловом да се разликује од планираних мањих његових издања различитих садржаја и намена. Ознака „савремени“, како је код Мићуновића (у издању 1988), не би одговарала садржају, јер се у нас обрађују не само најновије позајмљенице него и речи које су се раније употребљавале у књижевности и уопште у стандарднојезичкој пракси ранијих времена (Сима Милутиновић Сарајлија, Његош, Игњатовић, Змај, Кочић, Шантић итд.).
- 3.2.4.** У поднаслову Клаићева *Рјечника* (1978) стоји, како је већ речено, ознака: *Tuđice i posuđenice*. Тако стоји, поред осталих ознака, и у поднаслову речника тројице загребачких аутора (2001) — в. горе (у т. 3.1). Мада и наши и страни лексикографи обично разврставају речи преузете из других језика у две групе: 1. туђице, односно стране, неодомаћене речи (нем. *Fremdwörter*, енгл. *foreign words*) и 2. позајмљенице или посуђењенице, тј. одомаћене речи страног порекла (нем. *Lehnwörter*, енгл. *borrowed words* или *loanwords*), такву ознаку нисмо ставили у поднаслов, јер је веома тешко тачно утврдити границу између једних и других, а и степен одомаћености може бити различит. Уз све то, та подела није битна за садржај речника нити за начин његове обраде, бар не с обзиром на дању концепцију.
- 3.2.5.** Ниједан од наших општих речника страних речи нема ознаку језика на који се односи: *српскохрватски*, *хрватскосрпски*, *српски*, *хрватски* и сл., јер се то само по себи подразумева (исказује се у језику самог наслова). Нема, дакле, потребе да се наслов оптерећује још и тим податком, па смо се и ми тога држали. А да је то речник који обрађује стране речи у српском језику, може се лако закључити, и без посебног истицања: прво, по томе што су у алфаветар уврштаване првенствено речи из српских изво-

ра; друго, што су одреднице даване у облику који је у складу са српском стандарднојезичком нормом, док су облици који одговарају другим новоштокавским стандардима упућивани на српске (уз ретке ознаке одакле потичу); треће, што нормативне напомене о прихватљивости или неприхватљивости појединих туђица полазе од српске филолошке традиције, без екстремног пуризма. Све то јасно показује да је овај приручник намењен пре свега корисницима на српском говорном простору, иако то не значи да се њиме не могу служити и други, као што се ми служимо нпр. Анић-Голдштајновим речником, који је намењен хрватским корисницима и стога обрађен у духу савремене хрватске стандарднојезичке норме.

4. Садржај

- 4.1. Кад се упореди садржај досад изашлих речника страних речи у нашем језику, посебно Вујаклијиног и Клаићевог, може се констатовати да се они, и по обиму, и по односу према лексичким наносима из појединих страних језика, и по избору лексема за обраду, међусобно знатно разликују, што значи да њихови аутори нису имали јединствених критеријума у избору грађе. (Слично је и са ауторима речника страних речи код других народа у свету.) Тако, на пример, Вујаклија има у нас ретко употребљавани англицизам *бегинг* (енгл. *bagging*) — платно за паковање. У Клаића, међутим, одреднице *bagging* нема. Клаић има бројније оријентализме, као што су *bedem*, *čelenka*, *hazreti*, *jorgan*, *pamuk*, *pervaz*, *sijaset* и многи други којих код Вујаклије нема. Насупрот томе, Вујаклија има богатији избор позајмљеница из класичних језика (грчког и латинског), док је из савремених европских језика, нарочито француског, енглеског и италијанског, неретко преузимао и речи за које нема потврда да су се икада употребљавале у српском.
- 4.2. Због свега тога, већ на самом почетку, тј. у приступу изради новог речника страних речи за општу употребу, јавио се, као крупан проблем, однос према обухватању речи страног порекла из различитих језика, примљених и употребљаваних у различито време, због чега су неке архаизоване и искључене из опште употребе, док су друге живе и употребљавају се у савременом језику, а уз то су и једне и друге у различитој мери одомаћене. С обзиром на велики број таквих речи (према неким проценама, оне чине око једне четвртине укупног лексика српског језика), јавља се и проблем утврђивања критеријума нужног одбира (селекције) материјала, јер је непотребно и несврсисходно у речник овога типа, који није енциклопедијски, уносити баш сваку реч страног порекла која је некад постојала или која сада постоји у различитим сферама језичке употребе. Зато су у пројектном елаборату дати општи оквири и основни елементи за

утврђивање критеријума по којима ће се формирати садржај новог речника, а у току рада на пројекту ти критеријуми су се искристализовали и докраја формирали.

4.3. Круцијално је питање шта уопште треба, а шта не треба да уђе у један речник страних речи за општу употребу.

4.3.1. Да бисмо дошли до правог одговора на то питање, пошли смо обрнутим редом и утврдили, пре свега, шта у такав речник не треба да уђе, тј. шта не би било у складу с његовим карактером и наменом, а може се наћи у неким досад издатим речницима страних речи, као што је нпр. Клаићев. Као полазиште у том смислу узели смо управо једно од његових обимнијих издања: Bratoljub Klaić, *Rječnik stranih riječi. Tuđice i posuđenice*, Priredio Željko Klaić, Nakladni zavod МН, Zagreb 1978, касније понављано углавном без битнијих измена.

Саглашавајући се у потпуности са Стјепаном Бабићем, који у своме осврту у загребачком часопису *Jezik*, годиште XXVI (1978/1979), бр. 1, стр. 23–29, истиче да се наслов Клаићеве књиге „ne slaže sa sadržajem“, како „nema čvršćih rječničkih kriterija“, те да то „zapravo i nije samo rječnik stranih riječi, već i rječnik stranih jezika, leksikon izreka, sentencija i poslovice na stranim jezicima, on je često leksikon i enciklopedija“, уз то налазећи и сами још доста непотребних детаља у Клаићевом речнику, утврдили смо да наш нови речник страних речи не треба да садржи следеће:

4.3.1.1. Лична имена (антропониме) страног порекла с објашњењима њиховог изворног значења, јер то не припада речнику страних речи опште намене. Та се грађа уноси обично у специјалне речнике страних речи преузетих из одређених језика, као што је нпр. Шкаљићев речник оријентализама, а у сваком случају доносе је антропонимикони, каквих има и у нас (Грковићкин, Босанчев, Шимундићев, Смаиловићев и др.). Тога критеријума држали су се углавном састављачи наших речника страних речи (Вујаклија, Алексић, Анић-Клаић-Домовић, па и Мићуновић, мада не доследно). Клаић, међутим, доноси готово комплетан наш антропонимикон страног порекла, почев од библијских имена *Adam, Eva, Kain, Mojsije, Isus/Jesus, Petar, Pavle, Matej* итд., преко имена из европских и других језика, као што су *Adalbert, Adela, Adolf, Dolores* и сл., до мноштва имена оријенталног порекла: *Abid, Adil, Adila, Agan, Aganlija, Ahmed, Aiša* итд., итд. Наш речник не обухвата такву грађу, осим оних имена која припадају политеистичким и монотеистичким религијама и која често имају опште значење, а важна су и за општу културу.

- 4.3.1.2.** Клаић, а за њим, делимично, и неки други речници страних речи, доносе велики број енциклопедијских података о различитим појавама, као што су: а) значајне историјске личности (*Atila, Atik Tit Pomponije, Ciceron, Cezar, Napoleon, Neron, Luter, Luter King...*), б) друге значајније личности из света уметности и сл. (*Lili/Lully, Jean Baptiste/Žan Batist, Verdi...*), в) географски појмови (*Afrika, Azija, Australija, Evropa, Amerika, Ada Kale, Austrija, Austro-Ugarska, Malgaška Republika, Golan, Kreta, Nevada, Nevada...*), г) историјски догађаји (*Martovske Ide, Bartolomejska noć, Kristalna noć, Pariska komuna, Oktobarska revolucija...*), д) поједине књижевне групе (*Serapionova braća*), е) значајнија књижевна и програматска дела (*Ramajana, Mahabharata, Manifest Komunističke partije*) и тако редом. Све то, међутим, припада општим енциклопедијама и лексиконима, па не може бити уврштено у речник страних речи опште намене.
- 4.3.1.3.** Само се по себи разуме да се у речник с т р а н и х речи, израза и скраћеница не могу уносити одреднице које немају никакве везе са страним пореклом, као што су нпр. у Клаића аутомобилске регистарске ознаке, великим делом (бар у Босни и Херцеговини) већ искључене из употребе: *BG* (Београд), *BI* (Бихаћ), *BL* (Бања Лука), *SA* (Сарајево), *ŠA* (Шабац), *SK* (Скопје), *ZG* (Загреб), *LJ* (Љубљана), или у Јовановића већ поменути *žutokljunac*, а ту су још и *belika* (млади део стабла и грана дрвета испод коре), *Zeleni* (назив политичког покрета), *žarulja* (сијалица) итд.
- 4.3.2.** Након прегледа садржаја који, сасвим сигурно, не припадају општем речнику страних речи (израза и скраћеница), треба рећи шта у такав речник *треба* да уђе и шта корисник може очекивати да нађе у нашем речнику. Генерално, он садржи лексичке позајмљенице у савременом српском стандардном језику, у свим његовим функционалним стиловима, па и свакодневном говору, као и прихваћене стране скраћенице и изразе, укључујући ту и термилошке јединице из различитих области науке, технике и уметности које улазе у општи лексик. Нису укључене једино оне речи страног порекла које су се потпуно уклопиле у наш лексички фонд, а значење им је јасно сваком изворном говорнику српског језика, па се више и не осећају као стране (нпр. *ливада, колиба, кревети* и сл., којима ни у *Речнику Мајнице српске* није означено страно порекло). Такве речи укључиће се касније у *Енциклопедијски речник страних речи и израза*, ако се на њему буде радило.
- 4.3.2.1.** То значи да ће заинтересовани корисник овде моћи да нађе:
- 1) речи страног порекла које се употребљавају у свим стиловима савременог стандардног језика: књижевноуметничком, публицистичком, научном, административном и разговорном;

- 2) речи страног порекла заступљене у ранијој литератури, народним песмама и другим видовима народног стваралаштва, што се све још проучава у школама и издаје за ширу читалачку публику;
  - 3) термине страног порекла из различитих области наука и уметности који се употребљавају у обичном говору и популарнонаучној литератури и који чине сржни део појединих терминосистема, али не и оне који припадају ускостручном и научном терминосистему у целини;
  - 4) стране речи, имена и термине из области митологије и религије;
  - 5) епонимизме, као што су *базедов* (Базедовљева болест), *волѿ*, *ом*, *ваѿ*, *калашњиков*, *маузер*, *квислинг*, *цейелин* и сл.;
  - 6) најновије позајмљенице из страних језика, посебно из енглеског;
  - 7) одомаћене изразе страног порекла;
  - 8) скраћенице страних назива и општих појмова;
  - 9) интернационалне хемијске, физичке и друге симболе;
  - 10) међународне мерне јединице и њихове латиничке скраћенице, као и друге мерне јединице које су још у употреби;
  - 11) стране изворне изразе термилошког карактера, као што су термини *casus belli* лат. узрок рата; повод за рат, *ius primae noctis* лат. ист. право прве ноћи и сл., као и други изворни термини из области политике, економије, музике, кулинарства итд., који нису ушли у најширу употребу, па стога нису докраја адаптирани и не могу се, осим ретких изузетака, писати ћирилицом.
  - 12) изворне латинске или на латински преведене старогрчке изреке, пословице и сентенце, као и оригиналне цитате из живих европских језика: познатије стихове или мудре изреке из књижевних дела или афоризме познатих филозофа, књижевника и других великих људи (Дантеа, Шекспира, Русоа, и др.), с ознаком изговора и преводом.
- 4.3.2.2.** Према строжим критеријумима, грађа наведена у претходној тачки под 11) и 12) не би, заправо, требало да уђе у општи речник страних речи, али смо се ипак одлучили да је унесемо у овај речник, и то из два разлога: прво, што такве изразе и изреке доносе и други већи приручници те врсте (у нас нпр. Клаићев и Анић-Голдштајнов) и, друго, што се они ипак употребљавају у одређеним ситуацијама у усменој и писменој комуникацији, често сасвим погрешно, па је кориснике потребно упутити на правилан изговор и начин писања. Та је грађа, заједно с оном под 8) и 9), уврштена у латинични део књиге, а неки уобичајенији изрази, као што су нпр. *алтер его* или *статус кво* и сл., могу се наћи и у ћириличком делу, с основним значењем и упутом на изворни латинички лик (*alter ego, status quo*), где се налазе ширира објашњења и комплетна обрада.

4.4. Иако се на одређеним местима (по азбучном или абecedном реду) налазе и у другом, главном делу књиге, на крају првога дела дати су, ради комплетнијег увида, страни афикси и афиксоиди за творбу речи, а на крају, у трећем делу, и неколико посебних прилога: *Међународни систем мера, Преглед осталих мерних јединица (англоамеричких, руских и ћирских)* и *Периодични систем елемената* (са страним и нашим називима и симболима). На тај начин сва три дела књиге чине међусобно повезану и функционалну целину, која кориснику нуди потребне информације у облику који му највише одговара.

5. Начин обраде

5.1. У раду на реализацији пројекта који нам је поверен, а чији је резултат овај речник, држали смо се два основна критеријума, једног практичне, а другог научне нарави. То су:

1. задовољавање потреба у погледу едукације, комуникације, културе говора и опште културе могућих корисника и
2. задовољавање научних, лингвистичких (лексиколошких и лексикографских) потреба праћења и проучавања страних лексичких наноса у нашем језику и прибављања грађе за израду или допуну лексикографских дела различитог садржаја и намене.

Ти критеријуми диктирали су садржај и начин обраде грађе, па смо стога тежили да обухватимо речи, изразе, фразе и скраћенице који се чешиће јављају у говорној пракси, у свим стилевима стандардног језика, али и у неким социолектима (жаргону и сл.), за које смо претпостављали да им већина просечно образованих људи неће знати значења, а уз то да дамо што више неопходних података о њиховим граматичким својствима, статусу у стандардном језику, акцентуацији, пореклу (етимологији), значењима и подручјима употребе. Стога је било нужно обавити следеће операције:

- 1) утврђивање алфабетара и унос одредница: речи, изрза, фраза и скраћеница, по азбучном реду (у првом, ћириличком делу) и абecedном (у другом, латиничком);
- 2) акцендовање одредница (означавање стандардних нагласака и постаццентатских дужина вокала, а у неким случајевима и уобичајене акцентуације у свакодневном говору наших људи, која одступа од стандардне);
- 3) обележавање граматичких својстава (врста речи, категорија рода и броја именских речи, карактеристични облици у промени именских речи и глагола);
- 4) објашњење етимологије — ближе (ознака језика даваоца, тј. језика из кога је та реч непосредно преузета) и даље (изворно порекло, где се могло утврдити);

- 5) дефинисање значења, с назнаком сфера употребе и најнужнијим подацима о везама с другим речима и изразима;
- 6) означавање статуса (правилности или неправилности, па и оправданости употребе) појединих страних речи и израза у савременом стандардном језику (нормативистичке напомене);
- 7) објашњавање устаљених синтагми термилошког карактера и фразема у чији састав улазе речи уз које стоје.

5.2. С обзиром на тешкоће и недоумице на које смо наилазили у реализацији појединих поступака и коначна решења у овом речнику, уз приказ општег садржаја лексикографских јединица (в. т. 5.1.), потребно је дати још неколико напомена у вези с начином обраде.

5.2.1. Први проблем с којим смо се срели при успостави алфаветара била је дилема: да ли дати и обрадити сваку реч посебно или их везати и обрађивати по гнездима у саставу једног лексикографског чланка. Супротно Клаићу, који лексеме углавном обрађује по „гнездима“ (упор. нпр. *esenc*, под којом се одредницом налазе речи *esencija*, *esencijalan*, *esencijalizam*, *esencijalist(a)*, *esencijalistički*), одлучили смо се за принцип да се све изведенице у оквиру једне породице речи дају као посебне одреднице, а да се етимологија назначује само код једне од њих (по правилу код основне лексеме).

Аутор већ цитираног осврта на Клаићев *Rječnik stranih riječi* свакако је у праву кад каже да његов (Клаићев) начин обраде „није svrhovit jer se njime mnogo gubi, a malo ili ništa se ne dobiva. To je uvidio i sam autor pa je dobrim dijelom napustio sustav gnijezda...“. У праву је и кад констатује да „svrstavanje po gnijezdima nije dobro s još jednoga razloga. Tako mnoge riječi nemaju svoga značenja pa se i ne zna što zapravo znače jer nije dovoljno što se nalaze uz osnovnu riječ“.

Клаићев начин обраде по „гнездима“ јесте рационалнији, али то иде на штрб информативности, што не одговара ни нашем критеријуму практичности, тј. тежњи да се олакша коришћење приручника, па такав начин обраде нисмо могли прихватити, а нису га прихватили ни остали наши речници страних речи. Изузетно, уз именичке одреднице давали смо односне придеве који немају посебних значења и који не улазе у састав устаљених израза термилошког карактера или фразема, па се за њих нико неће посебно ни интересовати.

5.2.2. Акцентуација уопште, а посебно акцентуација страних речи у српском стандардном језику, најпроблематичније је и најнеобрађеније подручје наше нормативистике. Због тога је ту у изради овог речника било и највише тешкоћа, посебно с обзиром на несагласности нормативаца у вези с

применом стандардних (новоштокавских) нагласака и постакцентатских дужина у изговору речи страног порекла, али и различито акцентовање многих одредница у нашим речницима страних речи.

- 5.2.2.1.** Иако аутори неких речника (као нпр. Анић и Голдштајн) уз стандардне дају и изворне (непренесене) акценте, уобичајене у говорној пракси, ми смо се одлучили за стандардну акцентуацију. Ово пре свега зато што та материја још није довољно истражена, а нема ни сагласности лингвиста о случајевима кад се може, и мора, одступати од новоштокавске акцентуације у изговору страних, па и неких наших речи. Осим тога, с обзиром на разноликости у говорној пракси, веома је тешко одредити границе таквих одступања. Напокон, ту је и још један разлог што смо се определили да дајемо само стандардне акценте и дужине. Корисници би, наиме, додатне информације о уобичајеним непренесеним акцентима могли схватити као наше опредељење и нормативни став, а ми такав став, без чвршћег упоришта у резултатима озбиљнијих истраживања, никако не бисмо могли заузимати.
- 5.2.2.2.** Ипак смо, у неким случајевима, где стандардни акценти у речима страног порекла звуче натегнуто и неприродно, јер их баш нико тако не изговара, стављали смо уобичајену акцентуацију. То смо чинили и када стране речи (нпр. музички термини, преузети из италијанског), због ограниченог подручја употребе, нису у довољној мери, или уопште нису, адаптиране, па, поред осталог, задржавају и изворни акценат.
- 5.2.3.** Граматичке ознаке, као што је то уобичајено у сличним лексикографским делима, давали смо на два начина: 1) етикетама (скраћеницама) које упућују на врсту непроменљивих речи или на именске речи које немају промене, које су индеклинабилне (прил., узв., прид. индекл. и сл.), или пак на одговарајући облик у промени (дат., лок., ген. мн., 3. л. мн. и сл.) и 2) самим обликом у промени: код именица генитивом једнине, уз ознаку рода (м, ж или с), код придева наставцима за мушки, женски и средњи род једнине, а код глагола наставком за прво лице једнине презента. Навођени су и други карактеристични облици који у пракси изазивају недоумице (дуга и кратка множина именица мушког рода с основом на сугласник, генитив множине, нарочито код именица женског рода 3. врсте, где се могу јављати различити наставци: *-ā*, *-ī*, именица мушког рода прве врсте, где се јавља непостојано *a*, итд.).
- 5.2.4.** Етимологије, у угластим заградама, давали смо само ради упућивања на порекло појединих страних речи, као информацију из кога су језика преузете, и то навођењем изворног лика у латиничној транскрипцији, без обзира на писмо којим се тај језик служи (грчки алфавет, хебрејско писмо,

арапско писмо и сл.). Даљу етимологију, где год је то било могуће, давали смо уз скраћеницу назива језика из кога је преузета у језик давалац, а ређе смо скраћеницом само означавали језик из кога је преузета. Треба, наиме, имати у виду да у речницима страних речи нема места детаљнијем бављењу етимологијама, јер за то постоје посебни етимолошки речници, какав је познати *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* Петра Скока, или онај који се, под руководством члана САНУ проф. др Александра Ломе, управо израђује у Српској академији наука и уметности.

5.2.5. Дефиниције значења, које су са становишта корисника и најважније, давали смо како је то уобичајено у општим речницима страних речи.

5.2.5.1. Уз одреднице су наведена кратка објашњења значења, прво општа (описно и помоћу синонима), па потом терминолошка (с одговарајућим етикетама). Опширније енциклопедијске податке, какви се често сусрећу код Клаића, па и у неким другим речницима страних речи, нисмо давали, јер би то утицало на знатно повећање обима речника, а уз то би наш речник стекао и карактер енциклопедијског лексикона, што не би одговарало садржају и намени лексикографског дела ове врсте.

5.2.5.2. У општим речницима књижевног или књижевног и народног језика, какви су *Речник Мајице српске* и *Речник Српске академије наука и уметности*, значења речи илуструју се, и потврђују, примерима из прегледаних извора у оквиру одређеног корпуса текстова за ексцерпцију (обично целим реченицама или деловима реченица, већ зависно од тога шта се узима као довољан контекст). У речницима страних речи опште намене таква пракса није уобичајена, јер би у том случају ти речници били преобимни и непрактични, а и припрема и обрада тако конципираног речника страних речи захтевала би много више времена и стручних снага, а учинак не би био од неког практичног значаја, јер корисник у речнику овог типа очекује кратку и тачну информацију шта која страна реч значи у нашем језику. То се, међутим, не односи на специјалне речнике страних речи, какав је Шкаљићев речник оријентализама *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, *Rečnik novijih anglicizama* В. Васић, Т. Прћића и Г. Нејгебауер, или пак Клајнов *Речник нових речи*, који уз остале обрађује и стране речи, где су такве илустрације потребне и добродошле.

5.2.6. Уз неке одреднице давали смо нормативистичке напомене, којима смо (скраћеницом непр.) настојали да кориснике упозоримо на граматичко-правописну неправилност појединих облика, упућујући их на правилне, нпр. *контравèрзан* непр. в. *контрòвèрзан*, или пак да укажемо на непотребно посезање за страним речима и њихову неумерену употребу, кад уместо њих имамо своје сасвим добре одомаћене замене, нпр. *десѝинá-*

ција, -ē ж [лат. *destinatio* /дестина̀цио/] одређивање, циљ, одредиште; крајњи циљ путовања и сл. (што су добре замене па их треба чешће употребљавати уместо страног *дестинација*). Тим напоменама наш речник остварује и посебну улогу у борби за развијање и ширење једног вида културе говора.

- 5.2.7.** Уз одреднице које улазе у састав синтагми термилошког карактера или фразема навођене су и објашњене и те лексичке јединице, и то у оквиру истог лексикографског чланка.

УПУТСТВА ЗА КОРИШЋЕЊЕ

- 0.** Да би се предупредила непотребна лутања и недоумице у проналажењу стране речи о чијем се изговору, значењу, пореклу, употреби или везама с другим речима и изразима корисник жели да обавести, потребно је пре свега пажљиво прочитати *Предговор* и *Увод*, а потом се упознати и са *Изворима грађе*, *Скраћеницама* и *Знаковима*. Уз то треба следити ове практичне напомене и упутства за коришћење.
- 1.** Будући да су у наш приручник уврштене, и то у широком избору, прилагођене стране речи, које су се у целини, или главним делом, уклопиле у акценатски и граматички систем српског језика, па се као и све наше речи домаћег порекла пишу српским ћириличким или латиничким писмом, али и речи, изрази, изреке и скраћенице које су задржале својства пренесена из језика даваоца, укључујући и изворну графију и ортографију, тумачење ове или оне речи или израза, скраћенице и сл., већ према томе којој скупини припада, треба потражити у одговарајућем делу књиге: првом, ћириличком (где се налазе прилагођене речи), или другом, латиничном (где се дају изворни, неадаптирани изрази, изреке и скраћенице, по правилу у латиничкој графији).
- 2.** Мада највећи број корисника не познаје (или не познаје у довољној мери) акценатске знакове и природу наше стандардне акцентуације, све одреднице су акцентоване.
- 2.1.** Из већ изнесених разлога (в. горе, у Уводним напоменама, у т. 5.2.2.1.) дата је стандардна новоштокавска акцентуација: *асисџенџи*, *дејџерџенџи*, *команданџи* (а не *асисџенџи*, *дејџерџенџи*, *команданџи*). Нестандардна акцентуација, преузета из језика даваоца, означена је у случајевима кад су преузети акценти толико проширени у говорној пракси да се стандардни ретко сусрећу или се готово никако не чују. Према томе су нестандартни акценти и означени на два начина:

2.1.1. у загради, с етикетом уоб., као у примерима:

бикѝни, -ија (уоб. бикѝни, бикѝнија) м [према острву Бикини у Тихом океану] женски купаћи костим од два дела.

лакѝрѡвка, -ѡ ж, ген. мн. лакѝрѡвкѝ (уоб. и лакирѡвка) [рус. лакировка, в. лак] нарочито улепшавање ради постизања само спољашњег сјаја, спољашње лепоте, лажно улепшавање, лажан сјај (уп. Потемкинова села).

2.1.2. само са нестандартним акцентом, као у примерима:

анданте [ит. *andante*] муз. 1. прил. умерено, не пребрзо. 2. м лагани став или део композиције.

анданѝно [ит. *andantino*, дем. од *andante*] муз. 1. прил. умерено, нешто брже од андантеа. 2. м став или део композиције у умерено спором темпу.

2.2. Уз акценат основног облика, који се налази у одредници, у свим случајевима кад се акцентуација у промени речи мења, дати су и ти облици, или бар они фреквентнији, нпр.:

бакалѡр, -ѡра м, мн. бакалѡри, ген. мн. бакалѡрѡ [итал. *baccalà* од шп. *bacalao*, од хол. *ka-veljaauw*] зоол. врста рибе која живи у северним морима, *Gadus morrhua*, једе се осушена.

абјудицирати, абјудицираѝм, 3. л. мн. абјудицирајѡ, прил. сад. абјудицирајѡћи [лат. *abiudicare*] прав. судски оспорити, ускратити.

2.3. Акценатске дублете (подједнако правилне у стандардном језику) дате су напореда, као у примеру:

авѡнија, -ѡ и **авѡнија**, -ѡ ж [фр. *avenue*] широка улица оивичена дрвећем.

абдѡмен, -а и **абдѡмен**, -а м [лат. *abdomen, abdominis*] 1. анат. трбух, трбушна шупљина. 2. зоол. задак, задњи део тела (код инсеката).

2.4. Ради редуковања акценатског дублетизма, у латинским називима болести на *-иѝс*, у којима се у стандардном језику јављају двојаки нагласци (*арѝриѝс* и *арѝриѝс*, *гасѝриѝс* и *гасѝриѝс*, *урѝриѝс* и *урѝриѝс*, *ѡсѝиѝс* и *ѡсѝиѝс* и сл.), или у сложеницама са *-меѝар*, где Речник Матице српске има и облике без поста акценатске дужине и оне с дужином (нпр. *ба̀ромѝтар* и *ба̀ромѝтар*) означен је, у првом случају само један акценат, онај краћи, и по томе раширенији (*арѝриѝс*, *гасѝриѝс*, *урѝриѝс*, *ѡсѝиѝс*), а у другом уобичајени нагласак првога дела сложенице, без дужине у другом (*ба̀ромѝтар*). То, међутим, не значи да се те речи не могу изговарати и друкчије, ако их неко тако изговара (*арѝриѝс*, *гасѝриѝс*, *урѝриѝс*, *ѡсѝиѝс*; *ба̀ромѝтар* и сл.).

3. Уз одреднице у основним облицима (именске речи у ном. једнине, а глаголи у првом лицу једнине презента) дати су и карактеристични облици у промени, где год је то било потребно како би се указало на морфолошке карактеристике обрађене речи.

3.1. Код свих именица дат је у једнини генитивни наставак и ознака рода (м, ж или с), а код оних које имају само множину (*pluralia tantum*), или је одред-

ница дата у множини, и ознака броја (мн.). Уз то су, у случајевима где се у говорној пракси јављају колебања, давани пуни стандардни облици, најчешће номинатива и генитива множине, али и датива и локатива једнине, као у примерима:

ча̀гаљ, -гља м, мн. ча̀гљеви [тур. çakal од перс. šegāl] покр. в. ша̀ка̀л.

па̀тент, -а м, мн. па̀тенти, ген. мн. па̀тенџта̄...

жу̀рка, -џ ж, дат. жу̀рци, ген. мн. жу̀ркӣ фам. в. жу̀р.

- 3.2. Фонетско-морфолошке дублете (нпр. именице с разликама у гласовној структури, или именице истог или различитог рода изведене од истога корена или основе а с истим значењем и сл.) повезане су су знаком =, као у примерима:

га̀ба̀рдџн, -џна = **га̀ба̀рдџн**, -џна м [енгл. gabardine, gaberdine] висококвалитетна тканина за одела, обично једнобојна, с косим пругама. ♦ **га̀ба̀рдџнскӣ**, **га̀ба̀рдџнскӣ**.

га̀ло̀ше, -о̀ша̄ = **га̀ло̀шне**, гал̀о̀шнӣ ж мн. [фр. galoche] плитка гумаена обућа за снег, плато, воду и сл. која се носи преко ципела, каљаче.

јони́за̀ција, -џ = **иони́за̀ција**, -џ ж [в. јон] физ. хем. стварање јона и електрона из неутралних честица (атома или молекула).

ба̀га̀ж, -а̀жа м = **ба̀га̀жа**, -џ ж [фр. bagage] 1. неопходне ствари спаковане у кофере и торбе које се носе приликом путовања, пртљаг. 2. пеј. олош, фукара. 3. фиг. пеј. литеарне, научне и друге вредности које се одржавају по навици, често непотребне.

- 3.3. Уколико је други облик по азбучном реду удаљен од првога, корисник се посебном одредницом упућује да тамо потражи значења и друго што га занима у вези с том речи, нпр.:

иони́за̀ција = **јони́за̀ција** (в.)

- 3.4. Скраћеница в. (види) значи упућу на правилнији или бољи облик, нпр.:

ба̀за̀рдџн в. **ба̀за̀рџџн**.

ба̀за̀рдџн-ба̀ша в. **ба̀за̀рџџн-ба̀ша**.

ба̀за̀рџџн в. **ба̀за̀рџџн**.

- 3.5. Ако је такав облик у супротности са стандарднојезичком нормом, па је као такав потпуно неприхватљив, уз њега је стављена етикета непр. (неправилно), што је поновљено и уз одредницу где се налази правилан облик (као у случају **џи́мрија** — **џи́мрија** или **пе́јса̀ж** — **пе́јза̀ж** и сл.), или само уз правилан облик, ако неправилни облици по азбучном реду следе одмах иза њега (као у првом следећем примеру).

би́џи́кл, -а м, мн. би́џи́кли, ген. мн. би́џи́клџ и би́џи́клџа̄ [фр. bicycle, bicyclette, в. би-, каснолат. suclus од грч. kýklos krug] врста возила на два точка које се покреће окретањем, потискивањем педала; непр. **би́џи́кла**, **би́џи́кло**.

џи́мрија непр. в. џи́мрија.

џи́мрија, -џ м, мн. џи́мрије, ген. мн. џи́мрија̄; непр. џи́мрија [тур. simgi од перс. ġimġ шкртица, пропалица, простак] тврдица, шкртица. ♦ **џи́мријскӣ**.

пе́јса̀ж непр. в. **пе́јза̀ж**.

пе́јса̀жист(а) непр. в. **пе́јза̀жист(а)**.

пејзајж, -ажа м, пејзажи, ген. мн. пејзајжā; непр. **пејсајж** [фр. paysage предео] 1. предео, крај, крајолик. 2. лик. представљање једног краја, предела, крајолика на цртежу, слици. 3. фиг. опис неке ситуације, стања.

пејзажист(а), -џ м, пејзажисти; непр. **пејсажист(а)** [фр. paysagiste, в. пејзаж] ликовни уметник који слика пејзаже;

- 3.6. Облици који се ређе употребљавају у српској стандарднојезичкој пракси додати су, у облик заградама, уз оне који превладавају у тој пракси, нпр.:

баријум, -а (и **бариј**), -а м [нлат. barium од грч. barýs тежак] хем. хемијски елемент, метал из групе земноалкалних метала (хемијски симбол Ва, атомски број 56). ♦ **баријумов** (и **баријев**).

Вујаклија је такве речи бележио као јединствену одредницу: **бариј(ум)** и сл. То, међутим, није прихватљиво не само из наведеног разлога него и због различите акцентуације, тачније разлика у поста акценатским дужинама (*баријум*, наиме, нема, а *бариј* има дуго *и* у другом слогу).

- 3.7. Именице типа *авантјурисџи(а)*, *актјивисџи(а)*, *билансисџи(а)*, *комјунисџи(а)*, *сјорџисџи(а)* и сл. у српском се стандардном језику претежно употребљавају у облику на -а: авантјуриста, актјивиста, билансиста, комјуниста, спјорџиста, али и кад се у номинативу употребљавају у облику на сугласник, *авантјурисџи*, *актјивисџи*, *билансисџи*, *комјунисџи*, *сјорџисџи*, генитивни им је наставак редовно -џ: *актјивисџи*, -џ м (с наставцима 3. деклинационе врсте и у осталим падежима једнине), а само изузетно -а: *актјивисџи*, -а м (с комплетном променом по 1. деклинационој врсти). Зато смо уз такве именице стављали генитивни наставак -џ, с ознаком м (мушки род) и обликом множине, који у оба случаја одговара искључиво првој деклинационој врсти мушкога рода, као у примеру:

акварџлист(а), -џ м, мн. акварџлисти [в. акварел] сликар који се служи воденим бојама.

- 3.8. Речи различитог значења и порекла које се једнако изговарају, тј. имају исти гласовни састав и нагласак (хомоними), означене су бројчаним експонентима и обрађене посебно:

бар¹, -а м, лок. (у) *бару*, мн. *барови*, ген. мн. *барџвā* [енгл. bar] 1. ноћни забавни локал са музиком или програмом. 2. гостионица, кафана у којој се пије за шанком стојећи; бифе. 3. део намештаја обично с полицама, у стаклу и огледалима у којем се држе флаше са пићем, кућни бифе. 4. шанк. ▲ **бар-дама** барска дама (в. барски).

бар², -а м, мн. *бари* [грч. báros тежина] физ. јединица за мерење атмосферског притиска.

Или:

галџн¹, -џна м, мн. *галџни*, ген. мн. *галџнā* [енгл. gallon] 1. енглеска и америчка јединица за течност (у Енглеској износи 4,546 литара, у Америци 3,785 литара).

галџн², -џна м, мн. *галџни*, ген. мн. *галџнā* [фр. galon] ширит, трака од злата, сребра или свиле која украшава униформу, одело, заставу и сл.

4. Мада већину корисника речника страних речи, кад је у питању етимологија, углавном занима само податак одакле је која реч преузета у наш језик, ипак се на одређеном месту [у угластим заградама] може наћи доста занимљивих података и од ширег интереса.
- 4.1. Уз готово све одреднице дат је изворни облик те речи у језику даваоцу, а уз већину њих и њено даље порекло, нпр.:
- убиквѝтѝт**, -ѝта м [нлат. ubi^quitas, према лат. ubiq^{ue} свуда] постојање на сваком месту, свеприсутност.
- п̣авијан**, -а м [нем. Pavian од хол. baviaan од фр. babouin будала] зоол. врста дивљег дугодлаког мајмуна (Paria hamadryas) из рода Pario, живи на висоравнима Арапског полуострва и у пределима североисточне Африке. 2. стражар поред чамца. ♦ **п̣авијанскѝ**.
- 4.2. Уз неке карактеристичније изворне облике дато је и објашњење значења, као у овом примеру:
- п̣ѝјсмејкер**, -а м [енгл. pacemaker, према расе ритам, make правити] 1. мед. апарат који се уграђује у тело болесника да би електронским импулсима стимулисао рад срчаног мишића. 2. сп. жарг. тркач који у првом делу трке (на средње или дуге стазе) диктира појачан темпо како би фаворити остварили врхунски резултат; зец.
- 4.3. Уз именице настале према властитим именима дата су и та имена (епоними), с покојим додатним податком, нпр.:
- бегонија**, -е ж [према имену француског ботаничара Мишела Бегона (Bégon)] бот. украсна собна биљка крупних цветова из фамилије Begoniaceae.
- лабанотација**, -е ж [енгл. labanotation, према имену свога творца Р. Лабана] назив за плесно писмо, начин бележења, записивања покрета тела при плесу који је разрадио Dance Notation Bureau.
5. Значења појединих речи означена су арапским бројевима, а она терминолошка и етикетама које упућују на њихово подручје употребе:
- багатѝла**, -ѝ ж [итал. bagatella] 1. безначајна ствар, ситница, маленкост. 2. сасвим ниска цена, јефтиноћа. 3. муз. кратка композиција лаког садржаја.
6. У латиничком делу књиге, где се налазе изворни изрази, изреке и међународне скраћенице, уз шире фразе, афоризме, сентенце и сл., у косим заградама доследно је дата ћириличка транскрипција, чак и у случајевима кад нема разлика у начину писања и читања, ово понајвише због означавања места акцента и целовитости транскрибованог текста, а варијанте појединих изрека или правних максима, које могу занимати неке кориснике, упућене су једне на друге скраћеницом. уп. (упореди), као у примеру:
- Tria sunt iuris praecepta: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere** [трија сунт јурис прецепта: хонѝсте вивере, алтерум нон лѝдере, суум куйкве трибуѝере] лат. Три су правна прописа: поштено живети, другога не вређати, свакоме дати што му припада (Цицерон); уп. **Iuris praecepta sunt haec...**